

Ewa Józefa Jezierska

"Być z Chrystusem" zaraz po śmierci :
św. Paweł o współnocie wiernego z
Chrystusem po życiu doczesnym (Flp
1,23; 2 Kor 5,8)

Collectanea Theologica 55/1, 29-36

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

s. EWA JÓZEFA JEZIERSKA OSU, WROCŁAW

„BYĆ Z CHRYSYSEM” ZARAZ PO ŚMIERCI
Św. Paweł o wspólnocie wiernego z Chrystusem
po życiu doczesnym (Flp 1,23; 2 Kor 5,8)

Pytanie o los człowieka zaraz po śmierci fizycznej wierzącego nigdy jeszcze nie doczekało się pełnej odpowiedzi i prawdopodobnie nigdy takiej nie otrzyma. Przedstawiona niżej analiza tekstów św. Pawła — mianowicie Flp 1,23 i 2 Kor 5,8 — pragnie ukazać możliwość i warunki zaistnienia wspólnoty z Chrystusem zaraz po życiu doczesnym, z pominięciem okresu przejściowego zwanego czyścieniem. Tę wspólnotę, stan między momentem śmierci a powtórным przyjściem Chrystusa, św. Paweł nazywa „pozostawaniem z Chrystusem” (Flp 1,23) czy też „stanięciem w obliczu Pana” (2 Kor 5,8).

1. Pawłowe przekonanie o pełnej wspólnocie z Chrystusem
zaraz po śmierci

W Flp 1 Apostoł, znajdując się w więzieniu (por. Flp 1,7. 12n; 4,22), a nawet w niebezpieczeństwie utraty życia (Flp 2,17), zastanawia się nad sensem swojego życia doczesnego — życia „w ciele” — i nad sensem swojej śmierci fizycznej¹. Chrystus jest celem życia dla Pawła, co Apostoł sam stwierdza w Flp 1,21: „dla mnie żyć to Chrystus”, zaraz jednak dodaje, że sensem życia jest dla niego „owocna” apostołska praca („jeśli bowiem żyć w ciele — to dla mnie owocna praca” — w. 22), że rozumie, iż ta jego praca wśród Filipian jest im w tej chwili potrzebna („pozostawać zaś w ciele — to bardzo dla was konieczne” — w. 24). Można więc powiedzieć, że celem życia Pawła jest Chrystus, zarówno głoszony jego pracą apostołską, jak i rosnący, dzięki tej pracy, w ciele eklezjalnym². Z drugiej strony, śmierć jest dla Pawła „zyskiem” (Flp 1, 21)³, ponieważ pozwala mu „być z Chrystusem” (w. 23), „pozyskać Chrystusa” (3,8), „znaleźć się w Nim” (3,9). Oba człony alternatywy

¹ Życie — śmierć (*zoe* — *thanatos*) jest to antyteza klasyczna przejęta przez Pawła.

² Por. J. Dupont, *SYN CHRISTOI. L'Union avec le Christ suivant Saint Paul*, Paris 1952, 172; por. A. Jankowski, *Eschatologia indywidualna Nowego Testamentu*, Kraków 1980/81, 47 (skrypt, maszynopis).

³ *Kedros* — zysk: rzeczownik ten występujący tylko w Tt 1,2; Flp 3,7. 8; 1,21; Dz 17, 20. 21, jest pochodzenia greckiego; niebiblijny. Por. J. Dupont, *dz. cyt.*, 174.

— życie albo śmierć — zacierają w życiu Apostoła do tego samego: do uwielbienia Chrystusa „w ciele” Pawła, uwielbienia w tym sensie, że nie Paweł wsławi Chrystusa, lecz Chrystus otrzyma więcej chwały w osobie Pawła⁴. Trudność polega na wyborze tego, co przyniesie większą chwałę Chrystusowi: męczeństwo Apostoła czy jego trud apostołski (w. 23)⁵. Ze względu na swoje własne dobro, osobisty „zysk” (w. 23), Apostoł pragnąłby umrzeć: „pragnę odejść” (w. 23). Silne połączenie jednak zwrotu „pragnę odejść” (*analysai*)⁶ spójnikiem „i” (*kai*) z następnym zdaniem: „być z Chrystusem” (*syn Christo einai* — w. 23), podkreśla myśl, że nie śmierć w sensie oddzielenia, odejścia z tego świata, jest pragnieniem Apostoła, ale że pragnieniem jego jest sam Chrystus i zjednoczenie z Nim⁷. Odejście, czyli śmierć, da Apostołowi ścisłe połączenie z Chrystusem, pozwoli wejść we wspólnotę „z Nim”.

Ten stan „pozostawania z Chrystusem”, jakiego Paweł spodziewa się po śmierci, określa on jako sytuację dla siebie korzystniejszą („o wiele lepszą” — *pollô mallon kreison* — w. 23) od życia „w ciele”. Apostoł żywi więc nadzieję, że po swojej męczeńskiej śmierci połączy się w sposób pełny z Chrystusem⁸ — i tę swoją nadzieję, to swoje przekonanie, przekazuje gminie w Filipi⁹.

W omawianym tekście Flp 1,23 chodzi więc o stan wspólnoty z Panem, rozumiany jako pełne życie z Chrystusem zmartwychwstałym. Św. Paweł bowiem przez całe życie „żył dla Pana” (2 Kor 5,15), miał świadomość należenia do Pana (Rz 14,8), a Chrystus także „już” żył w Pawle (Ga 2,20). W momencie śmierci to zjednoczenie, złączenie z Panem, jakie istniało za życia Pawła, osiągnie swoją pełnię¹⁰. Apostoł będzie po śmierci całkowicie „z Chrystusem” — *syn Christo*.

Podobne myśli znajdują się w drugim tekście, w 2 Kor 5,8, gdzie — po opisie trudu apostołskiego i apostołskiego umierania, znajdując się prawdopodobnie w więzieniu, nawet w niebezpieczeństwie utraty życia (por. 2 Kor 1,8) — św. Paweł poucza o eschato-

⁴ Por. A. Jankowski, *Listy więzienne*, Poznań 1962, 95.

⁵ Por. A. Jankowski, *Listy więzienne...*, 97.

⁶ *Analysai* — eufemizm na oznaczenie umierania, znany w literaturze pozabiblijnej. Dosłownie znaczy: zwinąć namiot po postoju wojska, odcumować statek od brzegu przed ruszeniem na pełne morze. Por. A. Jankowski, *Listy więzienne...*, 98; J. Dupont, *dz. cyt.*, 178—179.

⁷ Por. J. Gnówka, *Der Philipperbrief*, Leipzig 1968, 72—75.

⁸ Por. A. Jankowski, *Listy więzienne...*, 98—99; por. także J. Gnówka, *dz. cyt.*, 99.

⁹ „La formule *syn Christô* doit plutôt s'expliquer comme une traduction spontanée de l'espérance chrétienne qui voit son objet réalisé et rendu concret dans la personne du Christ ressuscité”. Por. J. Dupont, *dz. cyt.*, 190.

¹⁰ Por. A. Feullet, *Mort du Christ et mort du chrétien d'après les épîtres pauliniennes*, RB 66(1959) 481—513; W. Grundmann, *Syn-metá*, ThWNT 7, 483; J. Dupont, *dz. cyt.*, 190.

logii indywidualnej¹¹. Przede wszystkim zaznacza, że jego życie doczesne („przebywamy w ciele” — *endemoúntes en tó sômati* — w. 6) jest życiem wiary (w. 7), jest pielgrzymowaniem, pozostawianiem w oddaleniu od Pana („tułamy się z daleka od Pana” — *ekdemoúmen apò tou Kyriou* — w. 6) — jest jednak całe ukierunkowane na Pana („staramy się Jemu podobać, czy to gdy z Nim, czy z daleka od Niego jesteśmy” — w. 9). Ponieważ życie doczesne nie jest życiem „dzięki widzeniu” (*dià eidous* — w. 7), Paweł tęskni za pełnią życia z Panem (por. Flp 1,23: „pragnę odejść, a być z Chrystusem”)¹², za poznawaniem Pana „twarzą w twarz” (por. 1 Kor 13,12) i dlatego chciałby „raczej opuścić ciało” (w. 8^a), by pełniej połączyć się z Chrystusem. Przysłówek „raczej” wskazuje na to, że Apostoł nie neguje pozytywnej roli życia „w ciele”, pragnie jednak umrzeć — „opuścić ciało” — ponieważ jest przekonany, że w ten sposób „stanie przed Panem” (w. 8^b). Śmierć jest więc warunkiem koniecznym, by znaleźć się „przy Panu”. I ten moment śmierci — śmierci męczeńskiej — jest dla Pawła momentem przejścia z „życia wiary” do bezpośredniego zjednoczenia z Panem, do — jak sam to określa — „znalezienia się przy Panu” (w. 8)¹³.

2. Możliwość zjednoczenia się z Chrystusem każdego wierzącego po życiu doczesnym

Nasuwa się pytanie, czy takie widzenie Chrystusa Pana może być udziałem każdego wierzącego po śmierci fizycznej. Czy także chrześcijanin może mieć nadzieję połączenia się z Panem zaraz po śmierci, by „być z Nim” na wieki — jak tego spodziewa się Apostoł dla siebie? Odpowiedź wynikająca z pism św. Pawła wydaje się twierdząca, choć warunkowa. Wierzący może po śmierci zjednoczyć się, w sposób pełny, z Panem, gdyż „wieniec chwały”, czyli chwała eschatologiczna, zapewniony jest nie tylko Apostołowi, ale wszystkim tym, którzy umiłowali przyjście Pana (2 Tm 4,8). Każdy człowiek, w którym podczas jego doczesnego życia, „Chrystus żył” całkowicie, w pełni (Ga 2,20), który żył i umarł „w Chrystusie” (1 Kor 15,18), „przez Jezusa” (2 Kor 4,14), „dla Pana” (1 Kor 14,8), jest po śmierci „z Panem” (Flp 1,23). Jednakże stopień zażyłości z Panem po śmierci, stopień miłości, zależy od czynów dokonanych „w ciele” — dobrych lub złych — będących dowodem starania się wierzącego-

¹¹ Tak sądzi wielu teologów odnośnie 2 Kor 5, 6—8; natomiast w. 10 tegoż 2 Kor 5 dotyczy już paruzji i związanego z nią ostatecznego sądu.

¹² To pragnienie oddaje rzeczownik *epithymía*, który poza Flp 1,23 i 1 Tes 2,17 ma znaczenie ujemne: „żądzy”. Tu rzeczownik ten podkreśla żywiołowość tęsknoty Apostoła za Panem. Por. A. Jankowski, *Listy więzienne...*, 98.

¹³ Por. E. Dąbrowski, *Listy do Koryntian*, Poznań 1965, 425; J. Dupont, *dz. cyt.*, 154.

go, by „podoać się Panu” — gdy z Nim jest, lub gdy pozostaje z daleka od Niego (2 Kor 5,9).

W teologii św. Pawła można więc mówić o dwóch etapach nagrody, jakiej spodziewać się może wierzący: indywidualnej, bezpośrednio po śmierci (Flp 1,23 i 2 Kor 5,6—8, szczególnie w. 8), będącej „już” „pozostawaniem z Panem”, oraz tej, która obejmuje wszystkich zbawionych w chwili paruzji Chrystusa i połączona będzie z powszechnym zmartwychwstaniem ciał (por. 1 Kor 15,22n; 15,50—54; 1 Tes 4,12—18; 5,10)¹⁴. Warunkiem „bycia z Panem” zaraz po śmierci jest bezinteresowna miłość wierzącego tak żarliwa podczas życia doczesnego, jak miłość Apostoła lub jak miłość męczennika, oddającego życie dla Chrystusa i Jego sprawy¹⁵.

3. „Pozostawanie z Panem” po śmierci stanem wspólnoty osoby ludzkiej z Osobą Chrystusa

Można postawić następne pytanie o to, jak Paweł rozumie tę wspólnotę wierzącego z Chrystusem po śmierci fizycznej, skoro jest ona rozdzieleniem duszy od ciała, które dopiero w paruzji zostanie wskrzeszone. „Jak” chrześcijanin „pozostaje z Panem” po śmierci?

Zanim spróbuje się odpowiedzieć na powyższe pytanie, zauważyć trzeba, że w obydwu omawianych tekstach (Flp 1,20—24 i 2 Kor 5,6—8) widać wpływy terminologii greckiej — spekulacji platońskiej i stoickiej. Myśl grecka jest jednak zasymilowana z Objawieniem chrześcijańskim. Zauważmy: (1) Apostoł chce „odejść” (*anály-sai* — Flp 1,23), opuścić ciało (*ekdemêsai ek toũ sômatos* — 2 Kor 5,8), ponieważ dopóki jest „w ciele”, oddalony jest od Pana. Paweł jednak nie gardzi życiem. Wprawdzie jego ciało jest dla niego rodzajem więzienia, więzienia duszy, ponieważ nie pozwala mu na wspólnotę z Panem podczas życia doczesnego, jednak kontekst omawianych wierszy pokazuje, że życie „w ciele” jest dla niego czymś cennym, skoro utożsamia je z owocną pracą apostołską (Flp 1,22). Apostoł chce uwolnić się od ciała ziemskiego, wzdycha, pragnąc przyodziać się w „niebieski przybytek”, w „chwalebne ciało” (2 Kor 5,2), jednak nie chciałby „tego obecnego przybytku”, czyli ciała doczesnego, utracić przed paruzją (2 Kor 5,4)¹⁶.

(2) W teologii Pawła nie odczuwa się napięcia między duszą i ciałem, jak to miało miejsce w myśli greckiej. Raczej zauważa się rozdźwięk między „ciałem, co wiedzie do śmierci” (Rz 7,23) czy „człowiekiem zewnętrznym”, który niszczeje (2 Kor 4,16), a „człowiekiem wewnętrznym”, który się odnawia (2 Kor 4,17), czy też „zadatkim”, przedsmakiem życia wiecznego, przyszłego (2 Kor 5,5),

¹⁴ Por. A. Jankowski, *Listy więzienne...*, 99.

¹⁵ Por. J. Gnilką, *dz. cyt.*, 75; A. Jankowski, *j.w.*

¹⁶ Por. J. Dupont, *dz. cyt.*, 190.

którym jest Duch. Dla Pawła (3) stan śmierci fizycznej, będący czymś o wiele lepszym od jego owocnego działania apostołskiego (Flp 1,22—23), jest stanem duszy uwolnionej od ciała fizycznego, pozostającego w grobie¹⁷. Zauważyć jednak należy, że św. Paweł, w omawianych tekstach (Flp 1,20—24 i 2 Kor 5,6—8) wyraźnie mówi w pierwszej osobie liczby pojedynczej: „ja”. Apostoł jest przekonany, że cała jego osobowość zjednoczy się z Chrystusem jako Zbawcą i Sędzią tych, którzy za Nim tęsknią. Śmierć więc nie przynosi żadnej szkody osobowości ludzkiej¹⁸. Człowiek bowiem już przez chrzest staje się członkiem Ciała Chrystusa i ma w Nim swój indywidualny i jedyny udział. Pozbawiony przez śmierć ciała i wszystkich powiązań doczesnych, nie traci swojej ludzkiej świadomości. „Nowy człowiek”, ukształtowany w nim przez chrzest, odnawiający się wciąż ku „głębszemu poznawaniu Boga” (Kol 3,10), „nowe stworzenie” — jakim w swej istocie jest wierzący, o ile pozostaje „w Chrystusie” (2 Kor 5,17), „człowiek wewnętrzny” — który „odnawia się z dnia na dzień”, chociaż „niszczyje człowiek zewnętrzny” (2 Kor 4,16) — jest powołany do wspólnoty i życia z Panem¹⁹.

Stan między momentem śmierci fizycznej a chwilą paruzji jest więc stanem pełnej wspólnoty osoby ludzkiej z Osobą Chrystusa jako Pana. Jest to „pozostawanie (bycie) z Panem” (Flp 1,23), inaczej „przebywanie przy Panu” (2 Kor 5,6), „stanie przy Panu” (por. 2 Kor 5,8), „widzenie Pana” (por. 2 Kor 5,7), a więc jest to bezpośredni ogląd, spoglądanie „twarzą w twarz” — to, czego brakowało podczas życia „w ciele”²⁰. Tę właśnie więź wewnętrzną, wspólnotową wierzącego z Chrystusem, jaka może mieć miejsce po śmierci chrześcijanina, podkreśla użyta w Flp 1,23 formuła „z Chrystusem” (*syn Christo*), a także zwrot „stanąć w obliczu Pana” (*endemêsai pròs tôn Kýrion*) w 2 Kor 5,8.

Odnosnie samej formuły „z Chrystusem”, która w Flp 1,23 wyraża złączenie wiernego z Chrystusem we wspólnocie, podkreślić trzeba, że swoim sformułowaniem nawiązuje do myśli filozofii greckiej, według której umrzeć — „odejść” — znaczy równocześnie

¹⁷ K. Staab np. uważa, że jest to „ein seeliger Zustand”: „In ihm ist ja nur die Seele aufgenommen während der Leib im Grabe ruht”. A ponieważ śmierć nie może zniszczyć wspólnoty wierzącego z Chrystusem, „also musste die Seele schon nach dem Tode heimkehren zu Christus”. Por. K. Staab, *Die Thessalonicherbriefe. Die Gefangensbriefe*, Regensburg 1959, 178—179.

¹⁸ Por. A. Jankowski, *Eschatologia indywidualna NT...*, 24.

¹⁹ Por. dz. cyt., 56.

²⁰ Por. R. Schnackenburg, *Neutestamentliche Theologie, Der Stand der Forschung*, München 1963, 104, 105; K. H. Schelkle, *Theologie des Neuen Testaments* 2, Düsseldorf 1973, 147. Hellenizm ułatwiał Pawłowi sformułowania oparte na przyimku „z” czy przedrostku „współ”, „wespół”, pozwalając na przesunięcie celu nadziei eschatologicznej na czas po życiu doczesnym i nadać jej odcień osobowy.

wejść we wspólnotę z bogami, tzn. „być z nimi”²¹. Chrześcijanin, według Apostoła, może także spodziewać się „bycia z Chrystusem” już po śmierci, jednak ta wspólnota wierzącego „z Chrystusem” ma inny charakter niż wspólnota „z bogami” greckimi. W hellenizmie „być z bogami” nie oznaczało skierowania człowieka ku bogom, by być z nimi w ich chwale, lecz znaczyło towarzyszenie bogów człowiekowi, udział bogów w egzystencji człowieka i to z uwagi na korzyść (zysk), jaką przez tę wspólnotę z człowiekiem bogowie osiąkali²². W teologii św. Pawła Chrystus jest zawsze Panem zmartwychwstałym, Panem w chwale. Jeżeli wierny ma być po śmierci „z Panem”, znaczy to, że ma mieć udział w życiu Zmartwychwstałego, że będzie dopuszczony sam, indywidualnie, do wspólnoty życia „z Nim” w chwale.

4. Podsumowanie

W oparciu o powyższe uwagi na temat sytuacji wiernego po śmierci, wynikające z tekstów Pawłowych, stwierdzić możemy, że (1) między momentem śmierci męczeńskiej wierzącego, momentem śmierci każdego człowieka, który na ziemi żył „w Chrystusie”, obdarzony „zadatkami Ducha” i posiadał stopień miłości męczennika czy Apostoła²³, a dniem paruzji istnieje stan wspólnoty z Chrystusem, zwany przez niektórych uczonych (m. in. uczonych niemieckich) stanem „pośrednim” (*der Zwischenzustand*) — odróżniany jednak od czyśca²⁴.

(2) Śmierć jest odłączeniem od ciała fizycznego, jest zerwaniem z „ciałem grzechu”. Dusza ludzka w momencie śmierci „staje przed Panem” (2 Kor 5,8), natomiast ciało nie zostaje w tym momencie wskrzeszone — nastąpi to przy powtórnym przyjsciu Chrystusa — lecz zostaje złożone w grobie. Z 2 Kor 5,3 wynika jednak, że Paweł lęka się, by w dniu paruzji dusze tych, którzy doczekali się przyjscia Pana, nie stanęły „nagie” przed Panem. Można przypuszczać, że nie chciałby także, by w momencie śmierci tylko dusza ludzka weszła we wspólnotę życia z Panem. Wyżej zauważyliśmy już, że Paweł jest przekonany, iż cała jego osobowość („ja”) zjednoczy się zaraz po śmierci z Tym, za którym „wzdycha” i „tęskni” (2 Kor 5,4; Rz 8,23). A skoro podczas życia doczesnego niszczyje „człowiek zewnętrzny” (2 Kor 4,26), „przybytek doczesnego zamieszkania” (2 Kor

²¹ Por. J. Dupont, *dz. cyt.*, 181—182. K. Romaniuk wykazuje u Pawła znajomość tekstów Księgi Mądrości, co potwierdza tezę o wpływie filozofii greckiej na myśl Apostoła. Por. K. Romaniuk, *Księga Mądrości*, Poznań 1969, 251—259.

²² Por. J. Dupont, *dz. cyt.*, 19.

²³ Por. A. Feuillet, *art. cyt.*, 481n.

²⁴ Por. J. Ratzinger, *Eschatologie — Tod und ewiges Leben*, Regensburg² 1978, 108; por. także K. Staab, *dz. cyt.*, 177.

5,1), a równocześnie „ten, który jest wewnątrz” odnawia się z dnia na dzień (2 Kor 4,26), można sądzić, że to właśnie „człowiek wewnętrzny”, a nie tylko „czysta” dusza, uwolniona od ciała, bierze udział w widzeniu Pana i wchodzi we wspólnotę z Nim zaraz po śmierci²⁵.

Człowiek od momentu chrztu jest „nowym stworzeniem” (Ga 6,15; 2 Kor 5,17), istnieje w nim pierwiastek nowego życia — Duch Święty — będący „pierwocinami”, „zadatkim” tego, co człowiek osiągnie przy końcu czasów (2 Kor 1,22; Ef 1,13n; 4,30; Rz 8,23). Są więc w człowieku wartości innego porządku — innego niż ziemski — które, rozwijane, mają dojść do pełni (por. Ef 4,19), wszakże na ziemi nie osiągalnej. Wartości te nie mogą być utracone przez śmierć ciała „ziemskiego”.

(3) W listach Pawłowych brak jest jednak danych, by wyczerpująco odpowiedzieć zarówno na pytanie o to, „jak” człowiek „staje przed Panem”, a także na pytanie, czy łącząc się z Panem po śmierci człowiek „będzie z Nim” już w nowym, „niebieskim”, „duchowym ciele” (1 Kor 15,44). Apostoł uważa jednak — to wynika z jego pism — że stan zmarłych, nie wymagających oczyszczenia czyścicowego, jest z jednej strony „już” życiem „z Panem” (Flp 1,23), jest „staniem w obliczu Pana” (2 Kor 5,8), z drugiej strony, nie jest to jeszcze „szczęście błogosławionych”²⁶. I podkreślić trzeba także, że św. Paweł rozumie wspólnotę wiernego z Chrystusem, zaistniałą po śmierci wierzącego — o której mówi w Flp 1,23 i 2 Kor 5,8 — jako udział pełnej osoby ludzkiej w życiu zmartwychwstałego Pana, chwalebego Kyriosa²⁷.

**„TO BE WITH CHRIST IMMEDIATELY AFTER THE DEATH”
SAINT PAUL’S COMMENTS ON THE UNION OF A WORSHIPPER
WITH CHRIST AFTER LIFE ON EARTH (FLP 1,23; 2 COR 5,83)**

On the basis of analysis of Saint Paul’s texts: Flp 1,23 and 2 Cor 5,8 which indicates that the Apostle is hoping to „be with the Lord” just after the death, the paper puts a question on the possibility of living with Christ for each believer just after his death, disregarding a transition period, known as Purgatory. The answer seems to be in the affirmative but conditional: in order to achieve the union with Christ after the death one needs a great love controlling the worldly life — so ardent as love of the Apostle working for his Lord, or as ardent as love of a martyr giving his life for Christ and His cause. Then the article puts the question „how” Man „stands before the Lord”, what is the basis of „remaining with Christ” just after the death. Indicating the effects of Greek specula-

²⁵ Por. A. Feuillet, *art. cyt.*, 498—502; A. Jankowski, *Eschatologia indywidualna...*, 54.

²⁶ Por. A. Jankowski, *j.w.*, 56; por. także K. Romaniuk, *Soteriologia św. Pawła*, Warszawa 1983, 287—288.

²⁷ Por. A. Grabner-Haider, *Zmartwychwstanie i uwielbienie*, Concilium 1—5 (1969) 41—50.

tions in St. Paul's theology, it emphasizes (1) Apostle's idea that the whole personality („ego”) of man, the entire person, is united with the Lord just after the death. In addition, it dares to suppose (2) that after the death of a believer not only the „pure” soul liberated from its body enters the union with Christ but that the so called „internal man”, that whom from the moment of his baptism is „inside” and is regenerated in the believer every day during his mundane life (2 Cor 4,26), that all this „new” man takes part in the life of glorious Kyrios.